

LOGIKA DLA PRAWNIKÓW

redakcja naukowa Sławomir Lewandowski

Sławomir Lewandowski, Hanna Machińska
Andrzej Malinowski, Jacek Petzel

SERIA AKADEMICKA

WYDANIE **13**

LOGIKA DLA PRAWNIKÓW

redakcja naukowa Sławomir Lewandowski

Sławomir Lewandowski, Hanna Machińska
Andrzej Malinowski, Jacek Petzel

SERIA AKADEMICKA

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

WYDANIE

13

PIKTOGRAMY

wskazują ważne elementy
książki i ułatwiają
ich odnalezienie

Ważne

Przykłady

Podstawa prawna
Kontekst prawny

Pytania
Zadania

Rozwiązania
Odpowiedzi

Stanowisko stron
Pogląd

Orzecnictwo

Literatura

Historia

Nowe przepisy

Wydawca
Agata Jędrasik

Redaktor prowadzący
Joanna Ołówek

Projekt okładek serii
Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

Opracowanie Aneksu
Michał Pełka

Poszczególne rozdziały napisali:

Sławomir Lewandowski – VII pkt 1–4, X, XIII
Sławomir Lewandowski, Hanna Machińska – IV
Sławomir Lewandowski, Andrzej Malinowski – XII
Hanna Machińska – I, VII pkt 5–8
Hanna Machińska, Andrzej Malinowski – III
Andrzej Malinowski – II, VI, XI
Andrzej Malinowski, Jacek Petzel – IX pkt 5
Jacek Petzel – V, VIII, IX pkt 1–4 i 6–7

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegając przystępujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy prawo i własność
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2022

ISBN 978-83-8286-669-8
13. wydanie

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 728 313 462
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

ROZDZIAŁ I. Zagadnienia wstępne	9
ROZDZIAŁ II. Znak, język, kategorie syntaktyczne	22
1. Znak	22
2. Pojęcie języka	25
3. Kategorie syntaktyczne	30
ROZDZIAŁ III. Nazwa, podziały nazw i stosunki zakresowe	40
1. Nazwa	40
2. Podziały nazw	42
Nazwy proste i złożone	42
Nazwy indywidualne i generalne	42
Nazwy ogólne, jednostkowe i puste	44
Nazwy konkretne i abstrakcyjne	46
3. Treść nazwy	47
4. Zakres nazwy	50
5. Terminy języka prawnego	53
6. Stosunki zakresowe nazw	55
ROZDZIAŁ IV. Definicje	58
1. Pojęcie definicji	58
2. Rodzaje definicji	59
Definicje nominalne i realne	59
Definicje sprawozdawcze i projektujące	60
Definicje równościowe i nierównościowe	62
3. Błędy w definiowaniu	66
4. Definicje w prawie	68
ROZDZIAŁ V. Rachunek zdań	71
1. Funkcja zdaniowa	71
2. Funktory nieprawdziwościowe i prawdziwościowe	73
3. Funktory prawdziwościowe jednoargumentowe	74
Asercja	74
Negacja	75

4. Funktory prawdziwościowe dwuargumentowe	76
Koniunkcja	76
Związki alternatywy	78
Alternatywa zwykła	79
Alternatywa rozłączna	79
Dysjunkcja	80
Binegacja	81
Implikacja	82
Równoważność	84
5. Funktory prawdziwościowe trój- i więcejargumentowe	85
6. Funkcja logiczna	86
7. Metody badania funkcji logicznych	88
Metoda sprawdzeń zero-jedynkowych	88
Metoda oparta na dowodzeniu niewprost	89
Metoda dowodów założeniowych	92
Istota rachunków aksjomatycznych	96
8. Prawa logiczne	100
ROZDZIAŁ VI. Elementy rachunku predykatów	108
1. Podstawowe pojęcia	108
2. Rachunek predykatów	112
3. Wyrażenia języka naturalnego i ich odpowiedniki w postaci formuł rachunku predykatów	114
4. Niektóre prawa rachunku predykatów	117
ROZDZIAŁ VII. Teoria nazw	121
1. Ogólna charakterystyka zdań kategorycznych	121
2. Zdania kategoryczne poprzedzone słowem „tylko”	124
3. Zależności między zdaniami kategorycznymi	126
4. Przekształcenia zdań kategorycznych	129
Konwersja	129
Obwersja	130
Kontrapozycja	131
Inwersja	132
5. Sylogizm kategoryczny	133
6. Figury sylogistyczne	134
7. Zasady poprawności trybu sylogistycznego	137
8. Błąd formalny i materialny	144
ROZDZIAŁ VIII. Elementy teorii relacji	146
1. Podstawowe pojęcia teorii relacji	146
2. Elementy relacji. Konwers relacji	146
3. Stosunki między dziedziną a przeciwdziedziną relacji	148
4. Przyporządkowania w relacjach	149
5. Cechy relacji	151
Symetryczność	151
Zwrotność	152

Tranzytywność	153
Spójność	154
6. Relacje szczególnego typu: relacja porządkująca, relacja równościowa	155
Relacja porządkująca	155
Relacja równościowa	156
7. Stosunki zakresowe jako relacje	156
8. Relacje pomiędzy argumentami funktorów prawdziwościowych	158
9. Podział logiczny i klasyfikacja	161
10. Partycja	166
11. Typologia	167
ROZDZIAŁ IX. Uzasadnianie twierdzeń	169
1. Uzasadnianie bezpośrednie i pośrednie	169
2. Implikacja, wynikanie, wnioskowanie	173
Implikacja	173
Wynikanie	174
Wnioskowanie	176
3. Podział wnioskowań	179
4. Wnioskowania niezawodne	180
Wnioskowania dedukcyjne	180
Indukcja enumeracyjna zupełna	181
Sprawdzanie negatywne	183
5. Wnioskowania zawodne	183
Tłumaczenie	183
Sprawdzanie pozytywne	185
Indukcja enumeracyjna niezupełna	185
Wnioskowanie statystyczne	187
Wnioskowanie przez analogię	189
Indukcja eliminacyjna	191
6. Inne podziały wnioskowań	195
7. Błędy we wnioskowaniach	196
ROZDZIAŁ X. Przekazywanie myśli	199
1. Pytania i odpowiedzi	199
2. Perswazja i dyskusja	204
3. Błędy w przekazywaniu myśli	207
ROZDZIAŁ XI. Wypowiedzi oceniające, normatywne i modalne	210
1. Wypowiedzi oceniające	210
2. Normy postępowania	213
3. Wypowiedzi modalne	217
4. Interpretacja logiczna wypowiedzi modalnych	220
5. Interpretacja tetyczna wypowiedzi modalnych	223
ROZDZIAŁ XII. Logika w procesie tworzenia i stosowania prawa	232
1. Proces tworzenia prawa	232
2. Technika prawodawcza	235

3. Struktura procesu stosowania prawa	241
4. Ustalenia dotyczące faktów i dotyczące norm	244
5. Subsumpcja i podjęcie decyzji	247
6. Luzy w procesie stosowania prawa	248
ROZDZIAŁ XIII. Logika w wykładni prawa i wnioski prawnicze	250
1. Istota wykładni	250
2. Teorie wykładni prawa	252
3. Dyrektywy wykładni	253
4. Niezgodności norm i reguły kolizyjne	258
5. Wnioski prawnicze	260
Instrumentalne wynikanie norm z norm	260
<i>Argumentum a simili</i>	262
<i>Argumentum a contrario</i>	264
<i>Argumentum a fortiori</i>	266
Aneks. Zbiór pytań kontrolnych	268
Indeks rzeczowy	317

Rozdział I

Zagadnienia wstępne

Wielu autorów, starając się przybliżyć przedmiot logiki, wskazuje na jej historię. We współczesnym nauczaniu logiki konieczne jest zwrócenie się do tych obszarów badawczych, które były przedmiotem dociekań w odległej przeszłości. Kiedy będziemy zagłębiać się w problematykę definicji, nazw, sylogizmów, podstawowych zasad myślenia, to nieodłącznym elementem takiej analizy musi być refleksja historyczna.

 Logika powstawała w starożytnej Grecji i stąd czerpiemy wiedzę, która była doskonała na różnych etapach jej rozwoju. Za ojca logiki uważa się Arystotelesa. Jednakże logiką zajmowali się przed Arystotelesem wybitni filozofowie: Sokrates, Platon i inni. W rozwoju logiki wyodrębnia się trzy fazy: starożytność, średniowiecze i nowożytność, uzupełnione etapem jej współczesnego rozwoju¹.

Okres starożytności otwiera **Zenon z Elei** (490–430 p.n.e.), który zajmował się poszukiwaniem prawdy, wykorzystując do tego argumenty słowne. Polem jego zainteresowań były spekulacje językowe. Dzieła Zenona z Elei nie przetrwały w formie spisanej, jednakże uważany był on za twórcę dialektyki, rozumianej wówczas jako zdolność do posługiwania się słowem. **1**

Sokrates (469–399 p.n.e.) zajmował się problemem definiowania, stając się prekursorem tego nurtu w rozwoju logiki. Tworzenie definicji odbywało się w drodze kolejnych przybliżeń. Metoda Sokratesa polegała na budowaniu tablic przykładów. Na pierwszej tablicy zapisywane były cechy „rzeczy definiowanej”, na drugiej zaś cechy nieprzystępujące „danej rzeczy”. Porównanie zapisów na obu tablicach prowadziło do stworzenia definicji uwzględniającej cechy obu tablic. Jeśli definicja okazywała się za szeroka, wówczas dokonywano jej zawężenia. Za szeroka definicja wymagała dołączenia nowej cechy do cech z drugiej tablicy. Za wąska definicja wymagała eliminacji pewnych cech z tablicy pierwszej. W ten sposób Sokrates stał się prekursorem zasad wnioskowania eliminacyjnego. Tworzył pojęcia przez definicje². Uważany był za prekursora indukcji, choć nie odróżniał twierdzeń indukcyjnych od definicji, które w oparciu o nie powstawały. Ten sposób rozumowania znalazł naśladowców w nowożytnym okresie rozwoju logiki. **2**

¹ W. Suchoń, *Wykłady o dziejach logiki dawniejszej*, Kraków 2001, s. 9.

² T. Czeżowski, *Logika. Podręcznik dla studiujących nauki filozoficzne*, Warszawa 1949, s. 207.

- 3 **Platon** (427–347 p.n.e.), uważany za twórcę pojęcia rozumowania dedukcyjnego jako podstawy rozumowania w matematyce, stosował również rozumowania indukcyjne, które odróżniał od definiowania związanego z intuicją. Za twórcę teorii indukcji uważa się jednak Arystotelesa. Platon zajmował się także problemami stosunków nadrzędności i przeciwieństwa oraz stworzył podstawy podziału logicznego.
- 4 Największy wpływ na rozwój logiki aż po czasy nowożytne wywarł **Arystoteles** ze Stagiry (384–322 p.n.e.). Jego teorie powstały w wyniku zainteresowania rozumowaniem indukcyjnym, a zwłaszcza tworzenia pewnych form indukcji eliminacyjnej.

Dzieła Arystotelesa to rozprawy zatytułowane: *Kategorie* (dotyczące nazw), *O wyrażaniu się* (o zdaniach), *Analityki Pierwsze* i *Analityki Drugie* (kolejno o wnioskowaniach i dowodzie), *Topiki* (o sprawach publicznych), *O dowodach sofistycznych* (dotyczących obalania dowodów i klasyfikacji błędów). Dzieła te zebrano pod wspólnym tytułem *Organon* (*Narzędzie*).

Arystoteles stworzył podstawy teorii definicji. Pamiętać jednak należy, że definiowaniem zajmowali się wcześniej m.in. Sokrates i Platon.

W *Topikach*, w księdze I, powiada Arystoteles, że „definicja jest wyrażeniem oznaczającym istotę rzeczy”. Określa on strukturę definicji, mówiąc, że składa się ona z rodzaju i różnicy. „Rodzaj jest to to – w ujęciu Arystotelesa – co jest orzekane istotnie o wielu rzeczach gatunkowo różnych”³.

Arystoteles buduje zasady dotyczące definiowania, odróżniając definicje wyrażeń od definicji właściwych, i powiada, że należy definiować za pomocą pojęć pierwotnych i bardziej znanych. Jednocześnie mówi, że nie można używać w definiensie definiendum.

Odnosząc się do błędów w definiowaniu, stwierdza, że „występują tu dwie formy: po pierwsze, gdy posługujemy się niejasnym językiem; po drugie, jeśli określenie podaje więcej niż trzeba; wszystkie bowiem dodatki w definicji są zbędne”⁴.

Definicje i twierdzenia są dla Arystotelesa istotą nauki.

Arystoteles jest twórcą pojęcia sylogizmu. Sylogizm – według niego – to „wypowiedź, w której, gdy się coś założy, coś innego niż się założyło musi wynikać, dlatego, że się założyło”⁵.

Sylogizm opiera się na zdaniach prostych, kategoriycznych, w których występują zwroty „każdy... jest...”, „żaden... nie jest...”, „nie każdy... jest...”, „pewien... jest...”. Analizując sylogizm, buduje on tryby sylogistyczne, weryfikując ich poprawność według określonych zasad. Powiada, że w sylogizmie nie mogą występować dwie przesłanki przeczące ani dwie przesłanki szczegółowe. Wniosek zawierający wyrażenie „każdy... jest...”, „żaden... nie jest...” może być wyprowadzony tylko wtedy, gdy przesłanki są ogólne. Jeśli zaś wniosek byłby przeczący, wówczas i przesłanka musiałaby mieć taki charakter. Podstawę sylogizmów stanowiły dwie przesłanki, choć w późniejszym okresie prowadzono badania wnioskowań opartych na trzech przesłankach⁶.

³ Arystoteles, *Topiki*, ks. I, 101 b 11, w: W. Suchoń, *op.cit.*, s. 53.

⁴ Arystoteles, *op. cit.*, ks. VI, 193 a, w: W. Suchoń, *op.cit.*, s. 24.

⁵ Arystoteles, *op.cit.*, ks. I, 100 a, w: W. Suchoń, *op.cit.*, s. 52.

⁶ W. Suchoń, *op.cit.*, s. 30.

Rozdział II

Znak, język, kategorie syntaktyczne

1. Znak

Podstawowym pojęciem, od którego należy zacząć poznawanie siatki pojęciowej logiki, jest znak, gdyż pojęcie znaku jest nieodzowne dla omówienia procesów komunikacji pomiędzy ludźmi. W szczególności zrozumienie, czym jest znak, jest niezbędne do określenia pojęcia języka, dzięki któremu komunikacja pomiędzy ludźmi ma miejsce.

- 23 Przez **znak** będziemy rozumieli stan rzeczy spowodowany przez człowieka po to, by według przyjętej konwencji znaczeniowej wiązać z tym stanem myśli o określonej treści. Konwencja znaczeniowa może być czysto umowna lub może powstać zwyczajowo. Celem wytworzenia znaku przez twórcę jest intencja komunikacji z jednym lub wieloma odbiorcami tego znaku.

W takim ujęciu **znak** jest bytem złożonym jednocześnie z trzech elementów¹:

- 1) **elementu oznaczającego** (zwanego też substratem materialnym), tj. wytworzonego przez człowieka stanu rzeczy po to, by inny człowiek, który ten wytworzony stan rzeczy zobaczy, przypisał temu stanowi rzeczy określone znaczenie;
- 2) **elementu oznaczanego** – przedmiotu, bytu, pojęcia, zdarzenia, takiego fragmentu rzeczywistości, który chcemy wywołać w myśli odbiorcy za pomocą elementu oznaczającego;
- 3) **funkcji znakotwórczej** określającej związek pomiędzy elementem oznaczającym a elementem oznaczanym.

Przykładami znaków mogą być znaki drogowe będące elementami oznaczającymi w podanym wyżej rozróżnieniu. Są to bowiem obiekty wytworzone przez człowieka, którym przypisano znaczenie opisane w postanowieniach z zakresu prawa o ruchu drogowym (funkcja znakotwórcza umowna). Znakiem będzie też obrączka noszona na palcu, która oznacza, że noszący jest osobą pozostającą w związku małżeńskim (funkcja znakotwórcza zwyczajowa).

- 24 Element oznaczający nie jest częścią elementu oznaczanego. Pojęcia te łączy tylko funkcja znakotwórcza.

¹ Por. P. Guiraud, *Semantyka*, Warszawa 1975, rozdz. I.

Reasumując, można stwierdzić, że element oznaczający (substrat materialny) znaku to pewien przedmiot innego rodzaju niż ten, do którego się odnosi. Element oznaczający kieruje uwagę na element oznaczany, sam pełni tylko funkcję przekazania tej uwagi.

Element oznaczający, jak powiedzieliśmy, jest to układ rzeczy lub zjawisk. Jest on świadomie wytwarzany przez jego twórcę, by zgodnie z funkcją znakotwórczą kierować myśli odbiorcy na element oznaczany. Bywa, że temu samemu obiektowi (elementowi oznaczanemu) przypisywane są różne elementy oznaczające.

Np. Przykładem będą oznaczenia tego samego przedmiotu w różnych językach. Wyrazy: parasol, ombrello, umbrella, parapluie, Schirm – oznaczają w różnych językach dokładnie taki sam przedmiot.

Możliwe są sytuacje, gdy znak powstaje w oderwaniu od jego właściwego twórcy, jak tłumaczenie obcojęzyczne utworu.

Element oznaczający może czasami występować jedynie w określonych okolicznościach.

Np. Znak drogowy tylko przy drodze, komenda „Pal!” w obecności oddziału wojska.

Element oznaczający z prawnego punktu widzenia może mieć różną postać.

Np. Zgodą na zawarcie umowy może być kiwnięcie głową, brak odpowiedzi uważany jest w pewnych warunkach za zgodę, wystawienie towaru w witrynie sklepu z oznaczoną ceną jest ofertą jego sprzedaży.

W odróżnieniu od elementu oznaczającego **oznaka (symptom)** powstaje samoistnie w określonym stanie rzeczy czy zdarzeniu (jest elementem współwystępującym z danym stanem rzeczy, tzn. skorelowanym lub powiązanim związkem przyczynowym ze zjawiskiem poprzedzającym) i kieruje w jego stronę myśli – spaliny kojarzymy z przejeżdżającym samochodem, dym z palącym się ogniem itp. Z oznaką nie wiążą się żadne funkcje znakotwórcze.

25

Od elementu oznaczającego należy odróżnić znak ikoniczny. **Znak ikoniczny** (gr. *eikon* – obraz) to obiekt podobny do rzeczy, którą reprezentuje, oznacza (fotografia przedmiotu, makieta policjanta przy drodze).

26

Znaki ikoniczne wykorzystują istniejący naturalny związek pomiędzy samym znakiem i reprezentowanym przez ten znak fragmentem rzeczywistości.

Posługując się skończoną liczbą dźwięków, możemy wykonać różne ich kombinacje, tworząc ciągi foniczne 1, 2, 3, ... *n*-elementowe (odpowiednio posługując się alfabetem, możemy wykonać różne kombinacje liter, tworzące ciągi 1, 2, 3, ... *n*-elementowe). **Znakiem słownym** będziemy nazywali taki ciąg foniczny lub ciąg liter, który ma znaczenie.

Ciąg liter (słowo pisane) lub ciąg foniczny (słowo wypowiedane) ma znaczenie, jeżeli nas o czymś informuje. Ma to miejsce wtedy, gdy pomiędzy takim słowem a określonym stanem faktycznym (elementem rzeczywistości) zachodzi związek ustalony na zasadzie konwencji i gdy ta konwencja jest stała, niezmienna w danym okresie.

! Znak słowny stanowiący całość nazywamy **wyrazem** (np. logika, długopis, zobowiązanie, żal). Wyraz nazywany jest też **wyrażeniem prostym**.

27

Wyraz powiązany jest funkcją znakotwórczą z przedmiotem materialnym, treścią psychiczną, stanem, czynnością, relacją zachodzącą między elementami rzeczywistości.

- 28 **Wyrażeniem złożonym** (często zwanym w skrócie wyrażeniem) nazywamy z kolei sensowne zestawienie co najmniej dwu wyrazów, które są powiązane ze sobą składniowo.

Np. Wyrażeniem będzie „Uniwersytet Warszawski”, „najwyższy budynek w Warszawie”, jak też zdanie „Piotr pije sok pomidorowy”, gdyż wyrażenia te mają określoną treść, którą rozumiemy. Wyrażeniem nie jest bezsensowne połączenie wyrazów, jak np. „żółty biegać pomarańcza”.

Wyraz jest jednostką podstawową, z której budowane jest wyrażenie. Żadna część wyrazu nie jest wyrażeniem.

Zarówno wyraz, jak i wyrażenie mogą mieć postać mówioną oraz postać pisemną.

- 29 Z kolei przez **wypowiedź** (wypowiedzenie) rozumiemy wyraz lub wyrażenie pełniące funkcję komunikacyjną. Wypowiedziami są zdania lub równoważniki zdań (tzn. wyrażenia niebędące formalnie zdaniami, lecz wyrażające takie same treści jak zdanie).

Np. „Wstęp wzbroniony”, „Zakaz palenia papierosów”.

- 30 Wypowiedź w zależności od okoliczności, w których ją formułowano (np. czasu, miejsca, osoby), pełni różne **funkcje znaczeniowe**. Wyróżnianych jest wiele funkcji wypowiedzi, w szczególności: opisowa, ekspresywna, performatywna, sugestywna (impresywna), prezentacyjna i inne.

- 31 **Funkcja opisowa wypowiedzi** występuje w sytuacji, gdy wypowiedzi użyto do opisu rzeczywistości:

Np. „«Rzeczpospolita» jest dziennikiem ogólnopolskim”.

Funkcja ta jest podstawowa w komunikacji człowieka z otoczeniem.

- 32 **Funkcja sugestywna (impresywna) wypowiedzi** to znaczeniowa rola wypowiedzi, występująca w sytuacji, gdy formułujący wypowiedź ma na celu wywołanie za pośrednictwem tej wypowiedzi określonej reakcji jej adresata.

Np. „Jedź wolniej!” spowoduje zmniejszenie prędkości przez kierowcę; „W tył zwrot!” spowoduje zmianę ustawienia oddziału, zaś „Patrz!” zwróci uwagę rozmówcy.

- 33 **Funkcja performatywna wypowiedzi** występuje w sytuacji, gdy wypowiedź niesie znaczenie czysto umowne, wybiegające poza zwykłe znaczenie wyrażenia, i powoduje skutki konwencjonalne. Formułujący taką wypowiedź przez sam fakt jej wypowiedzenia dokonuje pewnego aktu, np. ustanawia wykonawcę testamentu, nadaje imię statkowi, przyrzeka sprzedaż nieruchomości. Takie znaczenie wypowiedzi występuje tylko w określonym kontekście (warunkach), tj. jeśli wypowiedź zostanie sformułowana przez określoną osobę w określonym miejscu, czasie i formie. Identyczna pod względem budowy wypowiedź, tylko sformułowana w innych okolicznościach lub przez inną osobę, nie spełni swej performatywnej funkcji. Szczególnym przykładem wypowiedzi spełniających funkcję performatywną są sformułowane przez prawodawcę teksty przepisów prawnych. Wypowiedź taka wywołuje skutek, polegający na powstaniu u adresatów zawartej w tych przepisach normy obowiązku postępowania zgodnie z tą normą. Podobnie performatywną funkcję pełni formuła nadania imienia statkowi, sentencja wyroku spo-

rządzona przez arbitra (arbitrów) w postępowaniu polubownym itp. Performatywna wypowiedź niczego nie opisuje, lecz tworzy nową rzeczywistość przez sam fakt jej sformułowania. O wypowiedzi performatywnej nie możemy powiedzieć, że jest prawdziwa bądź fałszywa – możemy jedynie orzec, że jest „ważna” (tzn. sformułowana przez odpowiednią osobę w odpowiednich warunkach), ewentualnie orzec, że jest „nieważna” (tzn. nie została sformułowana w okolicznościach nadających jej performatywne znaczenie)².

Funkcja ekspresywna wypowiedzi występuje w sytuacji, gdy wypowiedź służy do przekazywania odbiorcy przeżyć lub stanu emocjonalnego formułującego wyrażenie. 34

Np. „Idź do diabła!”, „Cholera!”.

Funkcja prezentacyjna wypowiedzi występuje w sytuacji, gdy sposób jej sformułowania informuje nas pośrednio o właściwościach osoby, która formułuje tę wypowiedź, np. użycie w wypowiedzi niepoprawnych form językowych. Gdy np. użyto niepoprawnych form językowych („rękamy”, „idom”), świadczy to o braku wykształcenia. Innym przykładem jest posługiwanie się określeniami świadczącymi o wieku formułującego. 35

Np. „Hejtować”, „fejs”, „pозdro”, „spoko” – osoba młoda; „automobil”, „bojaźń”, „depesza” – osoba starsza.

2. Pojęcie języka

Język, najogólniej rzecz biorąc, to zasób wyrazów, zwrotów i form używanych do porozumiewania się przez ludzi³: członków społeczeństwa, regionu, środowiska, zawodu itp. 36

Logicy najczęściej przyjmują⁴, że każdy język jest wyznaczony poprzez dwa zbiory:

- 1) zbiór wyrażeń określony poprzez podanie wykazu wyrażeń pierwotnych oraz reguł tworzenia wyrażeń bardziej złożonych z wyrażeń mniej złożonych (reguły formowania), a także zasad przekształcania wyrażeń w sposób zapewniający, iż przekształcone wyrażenie posiada własność, którą miało wyrażenie przekształcane (reguły transformowania);
- 2) zbiór przyporządkowanych tym wyrażeniom znaczeń (tj. reguł przyporządkowujących wyrażeniom języka elementy jakiejś rzeczywistości pozajęzykowej⁵).

Przedstawiona tutaj tzw. **logiczna koncepcja języka** odpowiada określonej fazie czasowej języka funkcjonującego w dłuższym okresie i – badając dany język – możemy tylko stwierdzić jego stan występujący w momencie obserwacji. Język zmienia się jednak z upływem czasu i w kolejnych, następujących po sobie fazach czasowych w wymie- 37

² Bliżej o tym: Z. Ziemiński, *Logiczne podstawy prawoznawstwa*, Warszawa 1966, s. 26 i n.; zob. też: R. Sarkowicz, J. Stelmach, *Teoria prawa*, Kraków 1996, s. 46 i n.

³ A. Schaff, *Wstęp do semantyki*, Warszawa 1960, s. 445.

⁴ Patrz: K. Ajdukiewicz, *Logika pragmatyczna*, Warszawa 1974, s. 24 i n. Autor zwraca uwagę na fakt, że istnieje jeszcze bardziej uproszczona logiczna koncepcja języka zakładająca jednoznaczność przyporządkowania wyrażeń i ich znaczeń, w której w szczególności nie istnieje pojęcie synonimii i wieloznaczności.

⁵ Jest to interpretacja języka dokonywana zgodnie z przyjętym systemem semantycznym. W literaturze przedstawiono wiele tego typu reguł interpretacyjnych; do bardziej znanych należą: weryfikacyjna teoria znaczenia R. Carnapa, teoria znaczenia K. Ajdukiewicza, instrumentalna teoria znaczenia J. Austina i inne; patrz: J. Pelc, *Wstęp do semiotyki*, Warszawa 1984, s. 297–303.

nionych wyżej zbiorach występują różne zmiany wyrażeń lub znaczeń. Język w sensie historycznym jest sekwencją powiązanych ze sobą języków w sensie logicznym⁶.

Logiczna koncepcja języka znajduje zastosowanie w dużej mierze dzięki swojej prostocie, pozwalającej na wypracowanie jednoznacznego i jasnego aparatu pojęciowego do analiz językowych.

Wyrażenia danego języka służą do komunikacji użytkownikom tego języka. Wyrażenia powinny być jednoznaczne i zwarte, powinny w możliwie prosty sposób myśli twórcy wyrażenia przekazywać jego odbiorcy.

- 38 Niektóre z wyrażeń są specyficzne tylko dla danego języka, jak **idiom** – wyrażenie właściwe tylko danemu językowi (idiomy nazywa się też idiomatyzmami lub idiomatami). Idiomu nie należy rozumieć w sposób dosłowny – ma on swoiste znaczenie w danym języku tylko jako całość.

Np. W języku polskim: „podziękować z góry”, „zapłacić z dołu”, „spaść z wokandy”, „tu jest pies pogrzebany”, „spiec raka”, „pleść trzy po trzy”.

Idiomy nie nadają się do dosłownego przetłumaczenia na inny język, gdyż tłumaczenie takie byłoby bezsensowne – podobnie idiomów obcojęzycznych nie należy tłumaczyć dosłownie na język polski.

- 39 Innego rodzaju wyrazami (wyrażeniami), które występują w języku, są **homonimy**. Homonimem jest wyraz (wyrażenie) mający jedno brzmienie (często jedną pisownię), ale posiadający dwa znaczenia lub więcej. Dużą grupę homonimów stanowią nazwy, np. róg (krowy, ulicy), rola (ziemia, w teatrze), róża (kwiat, choroba). Jeżeli nazwa jest homonimem, to ma wiele potencjalnych znaczeń. Jedno z tych potencjalnych znaczeń aktualizuje się, gdy taka nazwa zostanie użyta w kontekście. Można więc stwierdzić, że homonim ma wiele potencjalnych znaczeń i jedno znaczenie kontekstowe. Przez kontekst rozumiemy tutaj znaczenie pozostałych słów tworzących wyrażenie, składnię tego wyrażenia, jak też w niektórych sytuacjach miejsce i czas sformułowania wyrażenia zawierającego homonim. Kontekst uściśla, wskazuje, w którym znaczeniu – jednym ze znaczeń potencjalnych – w analizowanej przez nas wypowiedzi homonim został użyty.

Np. I tak, jeżeli np. użyjemy homonimu „rewizja” w zdaniu: „Adwokat sporządził rewizję od wyroku w sprawie Adama Adamskiego”, to oczywiste jest, że mamy na myśli sporządzenie przez adwokata środka odwoławczego od wyroku sądu pierwszej instancji⁷, a nie inne z potencjalnych znaczeń tego homonimu (np. rewizji w znaczeniu przeszukania lokalu).

Homonimami są również wyrazy, które mogą być rozumiane nie tylko jako nazwy, lecz także jako funkcory.

Np. Homonim „bez” (bez, kwiat – jako rzeczownik, bez litości – jako przymimek), „ciepło” (rozchodzące się z pieca – jako rzeczownik, sposób reakcji człowieka – jako przysłówek), „piec” (z kafla – jako rzeczownik, piec ciasto – jako czasownik), „tępy” (w znaczeniu „nieostry” – jako przymiotnik, w znaczeniu „nieinteligentny” – również jako przymiotnik).

- 40 Z kolei **synonimami** nazywamy różne wyrazy lub wyrażenia mające takie samo znaczenie. Pojęcie to tradycyjnie jest odnoszone tylko do nazw – synonimami są

⁶ Patrz: K. Ajdukiewicz, *op.cit.*, s. 23–24.

⁷ Podany przykład odnosi się do polskiego stanu prawnego sprzed 1 lipca 1996 r. Obecnie bowiem środkiem odwoławczym od wyroku jest apelacja, a nie rewizja.

W podręczniku zaprezentowano zasady poprawnego myślenia oraz poprawnego rozumienia, stosowania i formułowania tekstów aktów prawnych. Książka zawiera obszerny wykład logiki, wzbogacony wieloma przykładami zastosowań z dziedziny prawa. Oprócz tradycyjnie przedstawianego w tego typu publikacjach wyboru tematyki logicznej – z zakresu semiotyki, logiki formalnej, ogólnej metodologii nauk – omówiono problemy interpretacji wypowiedzi modalnych, a także zastosowania logiki w procesie tworzenia, stosowania i wykładni prawa.

Opracowanie uzupełnia zestaw pytań testowych, który pozwala na sprawdzenie zdobytych wiadomości. Przy każdym pytaniu zamieszczono numer boczny kierujący do fragmentu tekstu zawierającego podstawę teoretyczną do udzielenia poprawnej odpowiedzi.

Stawomir Lewandowski – profesor Uniwersytetu Warszawskiego, doktor habilitowany nauk prawnych, kierownik Katedry Logiki i Argumentacji Prawniczej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego; swoje zainteresowania naukowe koncentruje wokół problematyki teorii prawa, prawniczych zastosowań logiki, metodologii nauk prawnych i argumentacji prawniczej.

Hanna Machińska – doktor nauk prawnych, Katedra Logiki i Argumentacji Prawniczej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, doktor *honoris causa* Wydziału Prawa Uniwersytetu w Zurychu; zajmuje się wybranymi zagadnieniami teorii prawa, prawniczymi zastosowaniami logiki, stosowaniem Europejskiej Konwencji Praw Człowieka w porządku prawnym państw oraz europejskim prawem ochrony środowiska.

Andrzej Malinowski (1943–2021) – profesor doktor habilitowany nauk prawnych, wieloletni kierownik Katedry Logiki i Informatyki Prawniczej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego; specjalista z zakresu teorii prawa, logiki, statystyki, informatyki prawniczej i teorii podejmowania decyzji, badacz polskiego języka prawnego.

Jacek Petzel – doktor habilitowany nauk prawnych, Katedra Logiki i Argumentacji Prawniczej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego; w pracy naukowej zajmuje się zagadnieniami z zakresu logiki, informatyki prawniczej, statystyki oraz problematyką budowy systemów sztucznej inteligencji w prawie.

LEXOTEKA
więcej niż podręcznik

Poszukaj pozostałych podręczników
dostępnych online

www.lexoteka.pl

9788382866698 W13P01

ISBN 978-83-8286-669-8

9788382866698

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA: 801 04 45 45

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUPER.PL

WWW.PROFINFO.PL

Kup e-book i czytaj
w aplikacji Smarteca

CENA 69 ZŁ (W TYM 5% VAT)